

BALIQCILIK TERMINLARI TERMINOLOGIK TADQIQOTLARNING OBYEKTI SIFATIDA

*Tangriqulova Karomat Saitovna, Termiz davlat muhandislik va
agrotexnologiyalar universiteti ingliz tili fani o'qituvchisi*

РЫБОЛОВНЫЕ ТЕРМИНЫ КАК ОБЪЕКТ ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ

*Тангрикулова Каромат Саитовна, преподаватель
английского языка Термезского государственного
университета инженерии и агротехнологий*

FISHERY TERMS AS THE OBJECT OF TERMINOLOGICAL RESEARCH

*Tangrikulova Karomat Saitovna, Teacher of English at Termez
State University of Engineering and Agrotechnology*

<https://orcid.org/0009-0007-1652-9530>

e-mail:

uqulonoy@yahoo.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada baliqchilik terminlari borasidagi yondashuvlar, ushbu terminologik tadqiqotlar doirasida ularning shakllanish masalalari, etimologik xususiyatlari, struktur jihatlar borasida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: baliqchilik terminlari, terminologik tadqiqotlar, baliqchilik terminining shakllanish masalalari, etimologik xususiyatlari, struktur jihatlar, texnik lingvistika.

Abstract: This article discusses approaches to fishery terms, issues of their formation, etymological features, and structural aspects within the framework of this terminological research.

Keywords: fishery terms, terminological research, issues of formation of the term fishery, etymological features, structural aspects, technical linguistics.

Аннотация: В данной статье в рамках терминологического исследования рассматриваются подходы к рыболовным терминам, вопросы их формирования, этимологические особенности, структурные аспекты.

Ключевые слова: рыболовные термины, терминологические исследования, вопросы формирования рыболовного термина, этимологические особенности, структурные аспекты, техническая лингвистика.

KIRISH (BBEДЕНИЕ / INTRODUCTION).

Terminologiyada texnik terminologiya ham muhim yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Texnik sohalarda ishlatiladigan atamalar, masalan, qurilish, transport, muhandislik, kompyuter texnologiyalari kabi sohalarda qo'llaniluvchi terminlar ushbu guruhga mansub bo'ladi. Bu terminlar texnik jarayonlar,

usullar, mexanizmlar va qurilmalarga ham bog'liq. Texnik lingvistika, yoki texnik til, ilmiy-texnik sohalarga xos atama va iboralarni ham o'rganadi. Baliqchilik terminologiyasi ham aynan shu turdagi lingvistikaga kiradi, chunki u baliqchilik sohasidagi maxsus tushunchalar va atamalarni ifodalaydi. Bu soha baliq ovlash, baliq yetishtirish, ekologiya,

akvakultura, marikultura, sanoat baliqchiligi va boshqa baliqchilikka oid faoliyatlarni o'z ichiga oladi va bu jarayonlarni aniq va tushunarli tarzda ifodalash uchun maxsus terminlar ishlatiladi.

Baliqchilik sohasida foydalaniladigan atamalar, o'z navbatida, professional lingvistika doirasiga ham kiradi, chunki ular baliqchilik mutaxassislari (baliqchilar, ilmiy tadqiqotchilar, ekologlar va boshqalar) tomonidan aniq maqsadlarda ishlatiladi. Bu sohada ishlatiladigan til va atamalar faqat baliqchilik sohasiga xos bo'lib, boshqa sohalar uchun tushunarli bo'lmazligi mumkin.

Shunday qilib, baliqchilik terminologiyasi texnik va professional lingvistikaga tegishli bo'lib, fan va sanoat sohasidagi maxsus tushunchalarni ifodalashda muhim rol o'ynaydi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METOD (ЛИТЕРАТУРА И МЕТОД / MATERIALS AND METHODS). Baliqchilik insoniyat tarixida eng qadimgi va muhim xo'jalik tarmoqlaridan biri hisoblanadi. Bu soha baliq ovlash, yetishtirish va qayta ishlash bilan bog'liq bo'lib, o'ziga xos terminologiyaga ega. Baliqchilik terminologiyasi bo'yicha ilmiy izlanishlar olib borgan olimlar orasida quyidagi olimlarni alohida ta'kidlash ahamiyatlidir. K.Agnieszka, U.Kaliska "Extracting fishing terminology using GNU/Linux tools" nomli maqolasida GNU/Linux vositalaridan foydalangan holda baliqchilik jargonidagi asosiy atamalarni aniqlash usullarini tadqiq qilgan. Elena Mandan Kuular Tuvinian davlat universiteti olimi bo'lib, "Lexis Naming Traditional Tools and Methods of Fishing in the Dialects of the Tuvinian Language" maqolasida Tuviniy tilining shevalarida baliq ovlashning an'anaviy vositalari va usullari nomlanishini o'rgangan. Rossiya Fanlar Akademiyasi Sibir bo'limining Gumanitar tadqiqotlar instituti tadqiqotchisi Raisa Petrovna Kuzmina o'zining "Lexical-Semantic Groups of Fishing Vocabulary in the Even Language" maqolasida Even tilidagi baliqchilikka oid leksik-semantik guruhlarini tahlil qilgan [2].

Sanata Dharma universiteti professori Maria Magdalena Sinta Wardani "An Ethnolinguistic Study of Form and Reference Name of Fish and Seaweed Category" maqolasida Baron Beach baliqchilari tomonidan ishlatiladigan baliq va dengiz o'tlari nomlarining shakli va ma'nosini etnolingvistik nuqtayi nazardan tahlil qilgan. Natalia Gvishiani Rossiyalik tilshunos, professor va

akademik bo'lib, terminologiya va filologiya sohasida 110 dan ortiq nashrlarga ega. Ushbu olimlarning ishlari baliqchilik terminologiyasining lingvistik, madaniy va texnologik jihatlarini o'rganishda muhim ahamiyatga ega[1].

MUHOKAMA (ОБСУЖДЕНИЕ / DISCUSSION). Baliqchilik terminologiyasining shakllanish tarixi. Baliqchilik bilan bog'liq atamalar insoniyat tarixining turli bosqichlarida rivojlanib kelgan. Qadimgi jamiyatlarda baliq ovlash asosiy ovqat manbalaridan biri bo'lib, ushbu faoliyatga oid atamalar dastlab xalq dialektlarida shakllangan. Keyinchalik, baliqchilik rivojlanishi bilan ilmiy va texnik terminlar ham yuzaga kelgan.

Qadimgi davr. Baliqchilik terminlari dastlab mahalliy shevalar va og'zaki an'analar orqali shakllangan. Masalan, qadimgi Misr, Yunoniston va Rim madaniyatlarida baliq ovlash va yetishtirishga oid turli so'zlar mavjud edi. Baliq ovlash vositalari va texnikalari rivojlanishi bilan ularni ifodalovchi terminlar ham kengaydi.

O'rta asrlar – Savdo va dengiz ekspeditsiyalari ortishi baliqchilik bilan bog'liq terminlarning xalqaro miqyosda almashinuvini tezlashtirdi. Bu davrda lotin va yunon tillari baliqchilikka oid ilmiy terminlarning asosiy manbasi bo'lib xizmat qilgan. Baliq mahsulotlarini saqlash va qayta ishlash jarayonlari rivojlanishi bilan yangi terminlar yuzaga keldi[3].

Yangi davr (XV-XVIII asrlar). Geografik kashfiyotlar va baliqchilikning kengayishi natijasida turli mintaqaviy tillarda baliq ovlash va yetishtirish bilan bog'liq yangi atamalar paydo bo'ldi. Masalan, Amerika va Osiyo xalqlari baliq ovlashning o'ziga xos usullarini ishlab chiqqan, bu esa terminologiyada yangi so'zlarning paydo bo'lishiga olib keldi.

Zamonaviy davr (XIX-XX asrlar). XIX-XX asrlarda baliqchilikning sanoatlashtirilishi natijasida ko'plab yangi texnik va ilmiy atamalar paydo bo'ldi. Biologiya va ekologiya rivojlanishi baliq populyatsiyasi va akvakultura bilan bog'liq terminlarni ilmiy muomalaga kiritdi. Bu davrda xalqaro ilmiy konferensiyalar, baliqchilikka oid ilmiy adabiyotlar va tadqiqotlar orqali terminologiya boyib bordi.

Hozirgi zamon (XXI asr). Globalizatsiya va texnologik taraqqiyot natijasida baliqchilik terminologiyasi yanada rivojlanib, ko'plab xalqaro atamalar paydo bo'ldi. Ingliz tili ilmiy va texnik atamalarni shakllantirishda asosiy tilga aylandi.

Baliqchilik sohasi ekologiya, barqaror rivojlanish va iqlim o'zgarishlari bilan bog'liq yangi terminlarni o'z ichiga oldi. Sun'iy intellekt va raqamli texnologiyalar baliqchilik bilan bog'liq jarayonlarga ta'sir qilishi natijasida yangi so'zlar paydo bo'ldi [4].

NATIJALAR (РЕЗУЛЬТАТЫ / RESULTS). Baliqchilik terminlarini tadqiq etar ekanmiz, ularning turli struktur hamda etimologik xususiyatlarga ega ekanligining guvohi bo'lishimiz mumkin. Tahlillar ularning asosan lotin, yunon, ingliz tillaridan kelib chiqqanligini ko'rsatadi. Jumladan, **akvakultura** – sun'iy sharoitda baliq va boshqa suv organizmlarini yetishtirish jarayoni.

Lotincha “aqua” (suv) va “cultura” (o'stirish, yetishtirish) so'zlaridan kelib chiqqan. **Marikultura** – dengiz va okean suvlari muhitida baliq va boshqa suv organizmlarini yetishtirish usuli. Lotincha “mare” (dengiz) va “cultura” (yetishtirish) so'zlaridan olingan. Yoki, **ihthyologiya** – baliqlarni o'rganadigan fan sohasi. Yunoncha “ichthys” (baliq) va “logos” (fan, o'rganish) so'zlaridan kelib chiqqan bo'lsa, **trauler** – baliq ovlash uchun mo'ljallangan yirik kemalar turi. Inglizcha “trawl” (tortib yurish, sudrab ovlash) so'zidan olingan[2].

Ularning struktur xususiyatlari jadvalda quyidagicha aks etadi:

Termin	Grammatik xususiyatlari	Leksik-semantik xususiyatlari	Inglizcha ekvivalenti
Akvakultura	Ot, birlik shaklda ishlatiladi	Ilmiy termin, biologiya va ekologiya sohalarida ishlatiladi	Aquaculture
Marikultura	Ot, birlik shaklda ishlatiladi	Dengiz baliqchiligiga oid ilmiy va sanoat atamasi	Mariculture
Ihtiyologiya	Ot, birlik shaklda ishlatiladi	Zoologiya va biologiya sohalarida ilmiy atama	Ichthyology
Sanoat baliqchiligi	Ot, birlik shaklda ishlatiladi	Iqtisodiy va sanoat terminologiyasiga oid atama	Commercial Fishing
Amatyor baliqchilik	Ot, birlik shaklda ishlatiladi	Turizm va sport bilan bog'liq atama	Recreational Fishing
Inkubatsiya	Ot, birlik shaklda ishlatiladi	Biologik jarayonlarga oid ilmiy termin	Incubation
Lichinka	Ot, birlik shaklda ishlatiladi	Biologiya va baliqchilik sohasida ishlatiladigan atama	Larva
Mojaxir	Ot, birlik va ko'plik shaklda ishlatiladi	Baliqchilik sohasiga oid amaliy atama	Juvenile Fish

XULOSA (ЗАКЛЮЧЕНИЕ / CONCLUSION). Baliqchilik sohasi rivojlanishi bilan yangi terminlar va texnologiyalar paydo bo'lishi tabiiy hol. Shu sababli, baliq ovlash va yetishtirish bilan shug'ullanuvchilar doimiy ravishda sohadagi yangiliklardan xabardor bo'lishlari lozim. Ularning asosini lotin, yunon, ingliz tilidan kirgan so'zlar egallaydi. Ular birlik va ko'plik shaklda bo'ladi hamda ot so'z turkumiga oid so'zlar ushbu tur terminologik guruhda ustuvorlik qiladi. Ular o'ziga xos leksik-semantik xususiyatga ega.

ADABIYOTLAR RO'YXATI (ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES):

1. Volodina M.N. Terminologik nominatsiya nazariyasi monografiyasi, 1997. – B.180.
2. X.Murtazayeva. Tibbiy atamalarning lingvistik xususiyatlari. Maqola. Globallashuv davrida filologiya fanlarni o'qitishning dolzarb muammolari. Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. – Qarshi. 2024.
3. Авербух К.Й. Общая теория термина. Иваново: Ивановский государственный университет, 2004. – С.52.
4. Лейчик, В.М. Терминоведение: Предмет, методы, структура / В.М. Лейчик. – М: КомКнига, 2006. – С. 85.